

“ŞEFKAT HEMŞİRESİ” RİZVANGÜL’ÜN HAYATI VE HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Works on "Friendship Nurse Rizvangül"s Life and About

Mağfiret Kemal YUNUSOĞLU*

Selime A. KAMAL**

Özet

Avrupa II. Dünya Savaşı'nın ateşinde yanarken, dünyada denizden en uzak bölge olarak bilinen ve Asya'nın göbeğine yerleşen Doğu Türkistan'da (bugünkü Sincan Uygur Otonom Bölgesi) yüzlerce genç kadın tıpkı Rus, Polonya, Fransız ve başka Avrupalı kadınlar gibi, özgürlük için erkekler ile yan yana savaş meydanlarında düşmana karşı kahramanca savaşıyordu. Yaşları henüz 16 ila 20 arasında olan bu kadınlar içinde Rizvangül adında bir Uygur kızı da vardı. Rizvangül Haşim, 13 Ocak 1945 tarihinde Gulca Harembağ savaşında şehit oldu.

Bugün, onun hayata veda etmesinin üzerinden tam 69 yıl geçti. Bu 69 yıl içerisinde yazarlar, şairler, sanatçılar Rizvangül ve onun kahramanlığı hakkında edebiyat ve sanat alanlarında çeşitli eserler meydana getirdiler. Bunların içinde şiir, hikâye, roman, hatıra, biyografi eserler, hatta destanlar vardır. Ayrıca, resimler çizilmiş, besteler yapılmış, senfoniler de yazılmıştır. Örneğin, 1951 yılında, Kazakistanlı Uygur müzisyen, besteci Kuddus Hojamyarof'un bestelediği Rizvangül senfonisi Moskova Bolşoy Tiyatrosu'nda icra edilmiş, Stalin Devlet Nişanına layık görülmüştür.

Bu çalışmada "Şefkat Hemşiresi" olan Rizvangül'ün hayatına dair bazı bilgilerin yanı sıra, onun hayatı ve kahramanlıkları hakkında yazılan edebi ve sanat eserleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hemşire Rizvangül, Şefkat Hemşireleri, Uygur Türkleri, Uygur Milli İnkılabı

Abstract

When Europe was still in the midst of World War II, in the centre of Asia, hundreds of brave women fought alongside men in battle fields in East Turkistan, the land furthest away from the sea in the world. Amongst these women, majority of them between the age of 16 and 20, was Rizvangül Hashim. She was born on in October 1925 in the Chelek region of Almaty, Kazakistan. She died on the 13th of January 1945 in the battle to free Harembagh, which was located in the city of Ghulja, East Turkistan.

69 years have passed, countless memoirs, stories, artworks featuring Rizvangül have been created by writers, poets and artists including a biographical novel called "Freedom Fighter – Rizvangül". In 1951, the symphony called "Rizvangül" by the famous composer Kuddus Hojamyarof was performed in The Bolshoi Theatre in Moscow and won the National Stalin Prize.

* Yrd. Doç. Dr., Beykent Üniversitesi Fen <Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul-TÜRKİYE, E-posta: mgkema18@yahoo.com

**Araştırmacı-Yazar, Avustralya Sydney Umit Uighur Okulu'nun Müdürü, Sdney-AVUSTRALYA, E-posta: binava@hotmail.com

This article will focus on the story of Rizvangül, the brave girl that is known as “Şefkat Hemşiresi”—her life, her death, and various works about her legacy as she lives on in the hearts of her people.

Keywords: *The Nurse Rizvangül, Nurses of Compassion, Uighur Turkish, Uighur National Struggle*

Giriş

Çalışmamıza konu olan kahraman kızın yaşadığı coğrafya Orta Asya'nın merkezi sayılan dünyada denizden en uzak mesafede olduğu bilinen, Türklüğün medeniyet beşiklerinden biri ve kadim ana yurtlarından Doğu Türkistan'dır. Bu coğrafyanın adı çeşitli tarihi dönemlerde değişik isimlerle anılmıştır. Köktürk Hanlığı (552-744) ve Uygur Hanlığı (744-840) yönetiminden sonra, Karahanlı Devleti'nin (840-1212) esas topraklarını teşkil eden bu coğrafya, Karahanlıların ve Budist Uygurların Türkçeye yaptığı muazzam katkılarını meydana getiren binlerce çeviri ve telif eserin ortaya çıkmasına ev sahipliği yapmıştır. Daha sonraları Çağatay Hanlığı (1226-1370) ve Timur Devleti (1370-1507)'nin kültür-sanat gelişiminde önemli rol oynamış, Seidiye Hanlığı (1514-1682) döneminde Uygur Türklerinin meşhur medeni mirası On İki Makam'ı yeniden düzenleyip koruyarak, bize kadar gelmesini sağlamıştır. 18.yy'dan itibaren, bu topraklar Mançu-Çin istilacılarına karşı verilen özgürlük mücadelesine tanıklık etmiştir.

1644-1911 tarihleri arasında Çin'e hükmeden Ch'ing Sülalesi aslında Altay kavimlerinden Mançular tarafından kurulan bir hanedanlıktır. İşte bu dönemde bugünkü Çin'in sınırları şekillenmeye başlamış, kurulduğu günden başlayarak 18.yy'ın sonuna kadar “altın devrini” yaşayan Mançu Hanedanlığı 1750'lerde Doğu Türkistan'ın bir kısım topraklarını ele geçirmeye muvaffak olmuştur (Baytur ve Sıdık 1991: 1000-1005). Büyük Türkistan'ın doğu kısmı olan bu topraklara Çince “yeni toprak” anlamına gelen Sincan (Xinjiang) adı verilmiştir. Sonraki tarihi müteakip 1912 tarihinde Milliyetçi Çin'in, 1949 yılında ise komünist Çin'in yönetimi altına girmiştir.

Zulüm ve asimile edilmeye karşı vatan evlatları sayısız kere ayaklanmış, son olarak 1933 ve 1944 yıllarında iki kez bağımsız devlet kurmayı da başarmışlardır . Ancak, stratejik açıdan Çin'in batıya açılan kapısı olan ve yer altı değerli madenlerden, uranyum dâhil, petrol, doğal gaz, kömür, altın; yer üstü zenginliklerinden su, ağaç, pamuk, meyve, buğday gibi mahsuller bakımından çok zengin olan bu zemin, uluslararası güçlerin bir araya gelerek karar vermesiyle Çin-Rusya arasında paylaştırılmış, bir kısmını eski Sovyetler kendi topraklarına eklerken, büyük çoğunluğunu komünist Çin yönetmektedir.

1944 yılında meydana gelen Milliyetçi Çin hâkimiyetine karşı İli, Çövçek ve Tarbagatay gibi üç vilayet merkezli halk ayaklanmasının bütün halkın desteklediği bir millî mücadeleye dönüşmesi sonucu savaşa katılan Rizvangül Haşim, Gulca şehrinin Harembağ mahallesinde meydana gelen meydan muharebesinde şehit olmuştur.

1. Rizvangül'ün Hayatı

Rizvangül Haşim, Ekim 1925 yılında şimdiki Kazakistan Cumhuriyeti Almatı ilinin Çilek ilçesinde bir tüccar ailesinde dünyaya gelir, 1933 yılında ailesi ile birlikte Doğu Türkistan'ın (bugünkü Sincan Uygur Özerk Bölgesi) Gulca şehrine yerleşir. Rizvangül ilkokulu Gulca Şark Mektebi'nde ve ortaokulu Ümit Mektebi'nde okur. Çocukluğundan itibaren zeki, uyanık, hareketli, hazır cevap ve özgüveni olan bir kız olduğu daha sonra yazılan eserlerdeki anılardan anlaşılmaktadır. Onun hâlâ hayatta olan bazı okul arkadaşlarının anlattıklarına göre, Rizvangül'ün ilk ve ortaokullarda spora, tiyatroya meraklı olduğunu öğrenmekteyiz. O, okulda kızlar voleybol takımının esas oyuncularından biri olarak diğer okul takımlarıyla düzenlenen maçlara iştirak eder, koşu yarışlarında hep

birinci olarak ün kazanır. Tiyatro oyunlarında da iyi bir oyuncu olduğunu kanıtlar. Bununla birlikte, onun çağdaş giyinmede de öncülerden olduğu bilinir. Onun giyim tarzı yenilik taraftarlarının dikkatini çekmiş, genç kızlar arasında da büyük beğeni kazanmıştır. (Abdullayev 2010: 110).

Gerçi İli bölgesi de 1850’li yıllardan sonra tüm Orta Asya Türk coğrafyasını saran ceditçilik (yenilikçilik) faaliyetlerinin etkisi altına girmiş, yeni mektepler açılmış, çeşitli gazete, dergiler yayımlanarak yayıncılık faaliyetleri canlandırılmış, bunun sonucunda gençlerin yeni usûl eğitim almaları sağlanmaya başlanmış ise de, kız çocuklarının okula gönderilmesi toplumca hâlâ pek kabul gören bir durum değildi. Kızların eğitim alması halkın büyük bölümü tarafından “sakıncalı” görülmeğe devam ediyordu. Kızlara sadece evinin kadını, çocuklarının annesi olma rolü uygun görülmekteydi. Böyle bir dönemde Rizvangül’ün şehrin yeni usul fen bilimleri eğitimi veren iyi okullarında okuması aile üyelerinin aydın ve çağdaş düşünen, yenilikçi fikirleri benimseyen bireyler olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu tür aile ve eğitim ortamı onun cesur, özgür fikirli, hayat dolu, neşeli bir genç olarak yetişmesini, yaptığı her işle karşılaştığı her kişide derin izler bırakmasını sağlamıştır.

Yazar Abdullayev Rizvangül’ün hayatını konu alan eserinde, Rizvangül’ün sık sık “Yer küresi ters dönmüyor, gece ne kadar karanlık olursa olsun, sonunda güneş yine doğar” dediğini kaydeder. (Abdullayev 2010: 47). Bu Rizvangül’ün dünya görüşüdür. O çok genç yaşta, siyasi açıdan eşitsizliğin, zulme ve hukuksuzluğa maruz kalmanın bir milletin yaşamındaki olumsuzlukları belirleyen önemli unsur olduğunu anlamıştır. İşte, bu düşünce onun değer verdiği hürriyet yolunda hayatını feda etmesinde onu cesaretlendiren manevi gücün kaynağı olmuştur.

Rizvangül orta eğitimini tamamladıktan sonra, Eylül 1942 yılından Nisan 1943 yılına kadar Urumçi Kızlar Meslek Okulu’nun Muhasebe Bölümü’nde tahsil görür ve bir yıl sonra mezun olur. Aynı yıl Gulca şehrindeki Vilayet dereceli Posta İdaresi’nde muhasebeci olarak çalışmaya başlar. Rizvangül karakteriyle, düşüncesiyle, eğitimi oluşuyla, toplum için çağdaş, umut dolu, coşkulu ve değerli bir gençti.

Kasım 1944 yılında meydana gelen Milliyetçi Çin hükümetine karşı silahlı ayaklanma ilk günden itibaren başarıya ulaşır ve galibiyet coşkusu Gulca şehrini de etkisi altına alır. Kısa sürede vatanın diğer bölgelerine de yayılan bu ayaklanma daha sonra milli kurtuluş mücadelesine dönüşür. Herkes vatani işgalcilerden kurtarmak için seferber olmaktadır. Rizvangül de işini bırakıp fedailere katılır. Kaynaklarda onun 12 Kasım 1944, yani Doğu Türkistan Cumhuriyeti’nin kuruluşunun ilan edildiği gün, askere kaydolduğu yazılmaktadır (Abdullayev 2010: 35). Bu kayıtlar onun savaşa ilk katılan gençler arasında olduğunu da gösterir. Kısa süreli askeri eğitimden sonra, Rizvangül ve arkadaşları bir omuzuna silah, diğer omuzuna hemşirelik çantasını asarak savaşın ön cephesine giderler. Milliyetçi Çin ordusunun temel kuvvetlerinin yerleştiği Harembağ mevkiini almak için 85 gün devam eden şiddetli savaşa iştirak ederler. Savaşın başlangıcında, henüz düzenli bir ordu statüsü kazanmayan fedailer düşmandan elde ettikleri silahlarla, bazı çiftçiler kazma, kürek, çatal, oraklarla, maden işçileri elindeki demir çubuklarla savaşa girişmişlerdi.

13 Ocak 1945 tarihi ise savaşın en şiddetli geçtiği günlerden biriydi. Galibiyet haklı olduklarına inananlardan yanaydı, artık düşman kapana kısılmıştı. Son çırpınışı ile üç taraftaki savaş kulelerinden kurşun yağdırıyordu. Rizvangül bu şiddetli kurşun yağmuru içinden dört yaralı askeri, Şah Hacı’nın bahçesine yakın meydana peş peşe kurtarmıştı, bunların içinde asker Çong Ahun ve Kadir de vardı. Daha sonra bu askerler Rizvangül’ün savaş meydanındaki kahramanlıklarını anlatacaklardı. Rizvangül, savaşın 6.gününden itibaren ön cephede yer almış, ta ki şehit olduğu güne kadar tam iki ay savaş meydanından ayrılmamıştır. Onun savaş meydanındaki kahramanlıkları bütün şehre yayılmış,

savaşçılara ilham ve güç bahşetmiştir. Hayatı çok seven, pırıl pırıl bir genç olan Rizvangül, 13 Ocak 1945 tarihinde Harembağ savaşında şehit olur. Onunla birlikte Hacer, Reyhane, Şevkiye, Raziye, Nina, Ruse, Ayşem, Saadet, Zeynep, Rabia ve Ziyet gibi Uygur Özbek, Kazak, Tatar ve Rus kökenli 30'dan fazla genç kızın daha hemşirelik görevini üstlendiği bilirse de diğer kızlardan hayatta kalanlarla ilgili kaynaklarda ayrıntılı bilgi bulmak zordur. Sadece, hemşire "Üçdervaza mahallesindeki yumurtacının kızı" olan Hacer'in Rizvangül ile aynı gün şehit olduğu, ikisinin cenaze namazının birlikte yapıldığı bilgisi kaynaklarda yer almaktadır (Abdullayev 2010: 235). Bu mücadelede büyük fedakârlıklar gösteren "Şefkat Hemşireleri" üyelerinin çoğu genç cumhuriyetin yıkılması ve idarenin Çin komünist partisine geçmesi sonucu eski Sovyetler idaresindeki Kırgızistan ve Kazakistan'a göç etmişlerdir.

Harembağ savaşı galibiyetle sona erer, Gulca düşmandan tamamen temizlenir. Savaşın sonra, Doğu Türkistan Cumhuriyeti devleti tarafından büyük bir miting düzenlenerek zafer kutlanır ve Harembağ savaşı şehitlerine ve savaş kahramanlarına "Bahadırılık Madalyası" (Kahramanlık madalyası) verilir. 17 numaralı madalya Rizvangül için hazırlanmış olup madalya Rizvangül'ün yerine onun babasının göğsüne takılır (Abdullayev 2010: 226).

Halkın gönlünde saygın bir yer kazanarak efsaneleşen kahraman hemşire Rizvangül'ün geride bıraktığı iki kare fotoğraf -öğrencilik fotoğrafı ve askeri forması ile çektiği fotoğraf- binlerce kez çoğaltılıp evlerde saklanmaktadır.

1944 yılında kuruluşunu ilan eden Doğu Türkistan Cumhuriyeti 1949 yılına kadar varlığını sürdürebilmiştir.

2. Hakkında Yapılan Çalışmalar

Rizvangül kendi vatanını Çin Milliyetçi Partisi egemenliğindeki işgalci güçten kurtarmak uğruna henüz hayatının baharında, daha 19 yaşındayken bu dünyadan göçüp gitmiştir. Bugün, onun ölümü üzerinden tam 71 yıl geçmiş, bu 71 yıl içerisinde yazarlar, şairler, sanatçılar, Rizvangül ve onun kahramanlığı hakkında edebiyat ve sanatın çeşitli alanlarında eserler meydana getirmişlerdir. Şiir, hikâye, roman, hatıra ve biyografi eserler kaleme alınmış, destanlar yazılmış, şarkılar, senfoniler bestelenip resimler çizilmiştir.

Kayıtlara göre Rizvangül hakkında yazılan ilk eser onun ölümünden sekiz gün sonra yani, 21 Ocak 1945 yılındaki İli Gazetesi'nde yayımlanan bir şiirdir. Şiir dönemin etkili şairlerinden ve o günlerdeki Üç Vilayet Geçici Hükümet'inin Sağlık Bakanı olan Kasımcan Kamberi tarafından yazılıp, "İnak" (yakın) mahlasıyla yayımlanmıştır. Gazetenin aynı gündeki sayısında yine, M.Noruzuf'un "Şehit Rizvangül Haşim" adlı yazısı kaleme alınmıştır. Çağdaş Uygur edebiyatının tanınmış yazarlarından Zunun Kadirî de 1948 yılında, "Şefkat Hemşiresi" başlıklı edebi tanıtım yazısını yazarak İli Gazetesi'nde yayımlamıştır. Bu yazı daha sonra ilkokul 4.sınıfların edebiyat dersliğine de alınmıştır.

Daha sonraki yıllarda da Uygur halkı bu kahraman kızı için eserler yazmaya devam etmiştir. Yazılan eserler içerisinde şiirler sayıca çoğunlukta olup önemli bir bölümü teşkil etmektedir. Rizvangül hakkında şiir yazar şairler içinde M. Raşidin, A.Tohti, A.Nasiri gibi önemli şairlerle birlikte kadın şairlerin şiirleri de göze çarpar. Bunlardan Dilber Kayyum (1985) ve Çimengül Avut (2013) gibi şaireler şiirlerinde Rizvangül'ü Uygur toplumundaki örnek bir kadın model olarak tasvir etmektedirler.

Şiir türündeki eserler içinde destanlar da önemli yer tutmaktadır. Rehim Kasım'ın "Rizvangül Hayat" destanı 1980'li yıllarda yayımlanmıştır. Bu destan, Kültür İnkılabı döneminde tek tipleşen, edebiyatını, tarihini, hatta geleneğini yaşamaktan yoksun bırakılan, halk musikisi bile "zehirli" olarak yasaklanan bir dönemden geçen halk için "yeniden canlanma, kendini bulma" etkisi yaratmış, umut aşılamaştır. Peşinden gelen

“Bovamning Hikâyesi” (Dedemin Hikâyesi) başlıklı destan ise Tursun Muhammet Pehirdin tarafından kaleme alınmıştır (1982). Birkaç yıl sonra şaire Dilber Kayyum’un “Rizvangül” adlı destanı yayımlanmıştır (1985).

Rizvangül, 2009 yılında, ölümünün 60. yıl dönümünde yine şiirlerle anılmıştır. Şair Muhammetcan Raşidin’in “Yaşas Kerek Siz Kebi” (Sizin Gibi Yaşamak Gerek), M.Yusuful’un “Vatan Aşkıyla Pervane”, A.Tohti’nin “Uygur Kızı Rizvangül” gibi şiirleri bunlardan bir kaçıdır.

Toplumların tarihinden bakıldığında topluma mal olmuş sevilen kişiler, kahramanlar ve onların yaptıklarını şarkılarla ölümsüzleştirmek yaygın bir gelenektir. Rizvangül hakkında da şarkılar bestelenmiş ve bu şarkılar bütün halk tarafından beğenilerek dinlenmiş ve söylenmiştir. Rizvangül hakkında meydana gelen şarkıların ilki belki de şair Kadir Hasanof’un yazdığı şiirinin bestelenmesiyle ortaya çıkan “Rizvangül” adlı şarkıdır. Bu şarkı Orta Asya’dan yayılarak Rusya, Türkiye ve Avrupa’daki bazı ülkelere kadar gitmiştir. Rizvangül’le ilgili şarkıların ikincisi ise besteci T. Nasir tarafından meydana getirilmiştir. Güftesi ve bestesi T. Nasir’e ait olan “Elning Kızı Rizvangül” (Halk Kızı Rizvangül) adlı şarkı da çok beğenilmiştir (Abdullayev 2010: 231-32). Bunlardan başka, Rizvangül hakkında yazılan bir senfoni de bulunmaktadır. Eski Sovyetlerde 1950 yılında, Kazakistanlı Uygur müzisyen, besteci Kuddus Hocamyarof’un bestelediği Rizvangül senfonisi Moskova Bolşoy tiyatrosunda icra edilmiş, Stalin Devlet Nişanına layık görülmüştür. (Abdullayev 2010: 231-32).

Yapılan çalışmalar sadece bunlarla sınırlı değildir. Rizvangül’ün ailesi, hayatı, okuldaki bazı faaliyetleri ve savaş meydanındaki kahramanlık öyküleri çok zorlu ve titiz araştırmalar sonucu ortaya konulabilmiştir. “Şefkat Hemşireleri” grubunun bir kısım üyelerinin yer aldığı fotoğrafta Rizvangül’ü tespit etmek bile kolay olmamıştır. Yazarlar, öncelikle Rizvangül’ün okul arkadaşları ve asker arkadaşlarını, zamanında Rizvangül’ü tanıyan insanları tespit etmeye çalışarak hayatta olan bu şahitlerin yardımıyla onunla ilgili daha ayrıntılı, daha doğru bilgilere ulaşmış ve bu bilgiler doğrultusunda biyografik eserler meydana getirmişlerdir. Bunlardan araştırmacı yazar Tursun Erşidin tarafından kaleme alınan yarı biyografi eser Şefkat Hemşiresi Rizvangül (2001, 2009) ve M. Abdullayev yayımlayan Azatlık Cengçisi Rizvangül (Hürriyet Askeri Rizvangül, 2010) gibi eserleri göstermek mümkün. Bu eserlerin ikisinde de Rizvangül ile ilgili belgesel niteliğinde çok değerli bilgilerin yanı sıra, dönemin ruhu ve savaşın meydana gelme sebepleri, ülkenin içinde bulunduğu durum gibi konularda da aydınlatıcı bilgiler yer almaktadır. 2013 yılında ise A. Kahar’ın kaleminden Tozumas Gül (Solmayan Çiçek) adındaki roman yayımlanmıştır.

Rizvangül, Uygur Milli Mücadele tarihi konu edilen eserlerde de zikredilmiştir. Örneğin, bu mücadeleye bizzat iştirak eden ve milli ordunun üst düzey kumandanlarından biri görevini üstlenen Zahir Savdanof tarafından tamamlanan Manas Deryasından Dönüş adlı kitabın bir bölümü sadece Harembağ savaşına ayrılmış, Rizvangül’le ilgili bilgilere de bu bölümde yer verilmiştir.

Rizvangül’ün adı bilimsel çalışmalar alanında da yer almış, böylece dünya çapında tanınan bir isim haline gelmiştir. Biyoloji sahasında faunistik ve taksonomik araştırmalarını yurt dışına çıkararak ilk Türk bilim adamı, dünya çapında bir entomolog (böcek bilimci) olan Ahmet Ömer Koçak ile Uygur araştırmacılarından Muhabbet Kemal, 2000 yılında yaptığı bir çalışmada Rizvangül’ün adını “Papilio (Papilio) machaon rizvangul” şeklinde bir kelebeğe vererek onun adını bir kez daha ölümsüzleştirmiştir.

Bunların dışında çok sayıda hatıra ve yazılar da kaleme alınarak, Rizvangül’le ilgili doğru bilgilerin edinilmesinde önemli rol oynamıştır. Özellikle onun çocukluk ve askerlik

arkadaşlarının kaleme aldıkları yazılar Rizvangül hakkındaki bilgilerin güvenilir kaynaklardan edinilmesi bakımından önem arz etmektedir.

Rizvangül'ün geride bıraktığı iki tane fotoğrafı onun görünüşünün de halk hafızasına kazınması için olanak vermiştir. Bu fotoğraflara göre çizilmiş olan tablolar, resimler de bulunmaktadır. Bunlardan biri ressam Helil Davut tarafından çizilen yağlı boya resim "Küreş Kahramanı Rizvangül" (Savaş Kahramanı Rizvangül) ilk olarak 1999 tarihinde İli Deryasi dergisinin 6. sayısının kapak resmi olarak yayımlanmıştır. Daha sonra bu resim Tozumas Gül romanının kapağında da kullanılmıştır.

Bugüne kadar, Rizvangül hakkında yukarıda gösterildiği gibi, farklı alanlarda yapılan pek çok çalışma vardır. Ancak, bunca çalışmaya rağmen onunla ilgili bazı belirsizlikler hâlâ halledilememiştir. Bunların içinde en önemlisi Rizvangül'ün gömüldüğü yer, yani mezarının tam olarak nerede olduğu konusudur. Çalışmalar devam etse de bu konu hâlâ aydınlatılmayı beklemektedir. Rizvangül şehit olmadan birkaç gün önce gidip hastanede ziyaret ettiği bilinen yaralı sevgilisinin akıbeti de bilinmemektedir.

Sonuç

Bugün, halkının maruz kaldığı zulme karşı çıkan, daha insanca ve daha hür bir yaşam için gencecik hayatını feda eden cesur Rizvangül ve onun arkadaşları, onların kanının aktığı, vücudunun gömüldüğü topraklarda yaşamakta olan milyonlarca gencin gurur ve ilham kaynağıdır. Rizvangül Uygur halkı için hiçbir zaman unutulmayacak önemli bir tarihi kahramandır. Çünkü onun inandığı, uğrunda canını verdiği değerler insanlık var olduğu sürece savunulacak, onun bu yoldaki cesareti geride kalanlara güç ve umut vermeye devam edecektir. Şüphesiz onunla ilgili şiirler, destanlar, romanlar, yazılar daha çok yazılacak; yeni şarkılar bestelenecek, belgeseller ve filmler de çekilecektir.

Kaynaklar

- ABDULLAYEV, Müzaffer (2010), *Azathq Cengçisi Rizvangül*, Pekin: Milletler Neşriyatı Yayını.
- AVUT, Çimengül (2013), "Rizvangül", *Uyghur Denizi*, Almata: Mir Neşriyatı Yayını.
- BAYTUR, Enver ve Heyrinsa Sıdık (1991), *Şincangdaki Milletlarning Tarihi*, Pekin: Milletler Neşriyatı Yayını.
- ERŞİDİN, Tursun (2001), *Şepket Hemşirisi Rizvangül*, Urumçi: Xinjiang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı Yayını.
- KAYYUM, Dilber (1985), "Rizvangül Hayat" (Dastan), *Kaşgar Edebiyatı 2*, s. 25-60.
- YUNUSOĞLU, Mağfîret Kemal (2012), *Uygurca-Çince İdikut Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları
- KOÇAK, A.Ö. ; Kemal, M. (2000), "Nomenclatural notes on some taxa in the East Asia and the Pacifics (Papilionidae, Lepidoptera)", *Centre for Entomological Studies, Miscellaneous Papers 71* 1-7.
- KOLEKTİF (1989), *4. Sınıflar İçin Edebiyat Dersliği Kitabı*, C. 7, Urumçi: Xinjiang Halk Neşriyatı Yayını.
- NASİRİ, Abliz (2004), "Rizvangül" (Şiir), İli Deryası, C. 5, 13-15.
- OBULKASIM, A. (2005), "Rizvangül", İli Deryası, C. 11, 45-47.
- OBULQASIM, A. (2012), *Ay Bolmisa, Yultuz Bar*, Urumçi: Xinjiang Halk Neşriyatı Yayını.
- PEHİRDİN, Tursun M. (1982), *Bovamning Hekayesi (Dastan)*, Urumçi: Xinjiang Halk Neşriyatı Yayını.

SAVDANOF, Zahir (2010), *Manas Deryasından Kayıtış (Manas Deryası’ndan Dönüş)*, Urumçi: Xinjiang Yaşlar-Ösmürler Neşriyatı, 2010.

Ek: Fotoğraflar

Milli Ordu'nun Şefkat Hemşireleri'nden Bazıları.
Arka sıra soldan 1.kişi Rizvangül Haşim

رېزۋانگۈل ھاشىم كىچىك ۋاقتى
Rizvangül Haşim'in Okul Hatırası

(Fotoğraflar, M.Abdullayev'in *Azatlık Cengçisi Rizvangül* adlı eserinden alınmıştır)